

Ob 110-letnici ustanovitve Osnovne šole Martinj Vrh

Marija Ceferin

Tradicija s strani države organiziranega osnovnega šolstva na Gorenjskem sega v čas reform Marije Terezije. V njena prizadevanja za prosvetljevanje neukega prebivalstva se je leta 1773 vključil gorenjski rojak, šolnik in narodni buditelj Blaž Kumerdej (1738–1805). Sestavil je načrt za organizacijo ljudske šole na Kranjskem in ga poslal cesarici. Bil je upoštevan, saj je obetal, da bodo ljudje, ko bodo znali brati, pisati in računati, tudi umneje kmetovali. Bolje bodo poskrbeli zase in korist bo imela tudi država, saj bodo lahko plačevali večje davke.

Leta 1790, ko je bil na Gorenjskem šolski nadzornik Anton Tomaž Linhart, so že delovale šole v številnih krajih; nam najbližje v Selcih in v Škofji Loki, kjer je delovala tudi uršulinska deklinška šola. V naslednjih sto letih je šola doživela velike spremembe.

Na začetku 20. stoletja je na Slovenskem veljal šolski sistem, ki je temeljil na državnem šolskem zakonu iz leta 1869. Šole so bile državne in deželne ustanove. Vodili so jih deželni, okrajni in krajevni

šolski sveti, neposredno pa nadučitelj. Učitelji so se izobraževali na štiriletnih učiteljskih, ločenih po spolu. Plačevale so jih dežele, bili so deželni uradniki. Zidava in vzdrževanje šolskih stavb sta bila na ramenih občin. Zakon je zahteval ustanavljanje novih šol v krajih, kjer je bilo v petletnem povprečju več kot 40 otrok od najbližje že obstoječe šole oddaljenih več kot 4 kilometre. Šolska obveznost je bila osemletna, od 7. do 15. leta starosti.

Na Kranjskem je bila šestletna osnovna šola in dveletna ponavljalna šola. Slednje je pomenilo, da so učenci po zaključenem šestem letu šolanja prihajali v šolo še dve leti le ob četrtrkih od novembra do marca in ponavljali snov prejšnjih let. Poleg tega pa na Kranjskem zasledimo še eno- do štirirazrednice, ekskurendne¹ in zasilne šole. V šolskem letu 1901/02 na območju sedanje občine Železniki najdemo eno tako šolo v Selcih (1778), v Železnikih (1815), v Sorici (1852), v Davči (1893), v Dražgošah (1893) in na Zalem Logu (1895). Šole v Podlonku, Zabrdi in Martinj Vrh so bile ustanovljene kasneje.

Martinj Vrh in njegovi rojaki

Martinj Vrh je razložena prostrana vas, ki se razteza nad gornjima tokovoma Prednje in Zadnje Smoleve, od Vancovca do podnožja Mladega vrha, Koprivnika in Mrzlega vrha. Nekaj hiš je tudi po dolinah obeh Smolev in po hribih med Zadnjo Smolevo in Muštрово grapo. Nekateri domačini izvajajo ime vasi po posestniku Martinšku, češ da je bilo to prvo poslopje in gospodar prvi naseljenec v gorski samoti, kar pa ni dokazano. Rovtarsko naseljevanje naj bi se namreč začelo od vzhoda v sedanji Megušnici sredi 16. stoletja in se postopno širilo proti zahodu.² Državno upravno je vas Martinj Vrh spadala v občino Selca, cerkveno pa je bila razdeljena med tri župnije: Sv. Lenart, Zali Log in Železniki, kot je še sedaj. Dokler ni bilo šole v Martinj Vrh, so hodili otroci v šolo k Sv. Lenartu, na Zali Log, v Železnike in celo v Selca.

Čeprav v 19. stoletju v vasi ni bilo še nobene šole, so Martinjvrharji že poskrbeli za izobrazbo nekaterih svojih nadarjenih sinov. Tako je vas že imela ljudi, ki so v okolju, kjer so živeli in delovali, dosti pomenili. Večina je prvo znanje nabirala v ljudski šoli v Železnikih, nadaljevala v Ljubljani in nekateri tudi na Dunaju. Ker danes o njih vemo zelo malo ali nič, naj jih tukaj vsaj omenimo. Izjema je le pisatelj in profesor Ivan Tušek, katerega življenje in delo je knjižno predstavila gospa Marija Gasser.

Mihael Tušek – Martinškov (1788–1828)

Postal je duhovnik. Vse do svoje smrti je služboval kot veroučitelj na gimnaziji v Ljubljani. Umrl je star komaj 40 let.

Dr. Mihael Tušek – Megušarjev (1803–1843)

Odločil se je za študij medicine in doktoriral na Dunaju leta 1832. Kot mlad zdravnik se je naselil v Ljubljani in opravljal zasebno prakso. Poročil se je in imel tri otroke. Bil je Prešernov sodobnik in sodelavec časopisa Kranjska čbelica. Pisal je tudi za nemške bralce v časopis Illyrisches Blatt. Umrl je v 40. letu starosti.

Dr. Jernej Zupanc – Posečnikov (1810–1898)

Na Dunaju je študiral pravosodje in prav tam opravil notarski izpit. V mladih letih je bil izvrsten vzgojitelj in v času bivanja na Dunaju je s svojimi varovanci prepotoval velik del Evrope in Severno Ameriko. Leta 1856 je nastopil notarsko službo v Ljubljani in leta 1872 postal predsednik notarske zbornice. Svoje družine ni imel, bil pa je velik dobrotnik svoje fare. Na njegove stroške so v letih 1894–1895 sezidali šolo pri Sv. Lenartu. Prav tako je leta 1898 dal postaviti nove Goršičeve orgle v tamkajšnjo farno cerkev. Umrl je v Ljubljani v visoki starosti.

Martin Rant – Jakčev (1825–1887)

V duhovnika je bil posvečen leta 1853. Kot kaplan je služboval po različnih krajih Dolenjske. Leta 1865 je postal župnik v Cerkljah pri Krškem, kjer je star 62 let tudi umrl.

Ivan Tušek – Megušarjev (1835–1877)

V gimnaziji v Ljubljani je bil član pomembne skupine vajecev, med katerimi so bili tudi Josip Stritar, Simon Jenko in Fran Erjavec. Na Dunaju je študiral prirodoslovje in postal profesor prirodopisa, matematike in fizike. Nekaj časa je poučeval na Dunaju, nato pa v Zagrebu in Ljubljani. Deloval je na strokovnem, političnem in kulturnem področju. V Novicah in Slovenskem glasniku je objavljaval strokovne članke in svoje zapise ljudskih pripovedk iz rojstnega Martinj Vrh. Cenjen je kot prevajalec prvih učbenikov prirodopisa za srednje šole iz nemščine in češčine. Bil je poročen in je imel tri otroke. Umrl je v Ljubljani star 42 let.

Matija Rant – Bencelnov (1844–1917)

Bil je učitelj in je služboval po različnih krajih Slovenije. Opisujejo ga kot zelo priljubljenega človeka in odličnega pedagoga. Zavzemal se je za napredek v čebelarstvu in sadjarstvu, v čemer se je dodatno izobraževal. Veliko je objavljaval v Novicah in leta 1883 izdal bogato ilustrirano knjigo o škodljivcih sadnega drevja. Bil je poročen in je imel štiri otroke. Nazadnje je z družino živel na Dobrovi pri Ljubljani, kjer je v 73. letu tudi umrl.

Matej Pintar – Muštrov (1859–1906)

Mašniško posvečenje je prejel leta 1883. Kot kaplan je služboval po Dolenjski, župnik pa je bil v Stari Oselici, v Gorenji vasi in v Šentgotardu. Leta 1905 se je zaradi bolezni službi moral odpovedati. Umrli je v 47. letu starosti v Leonišču v Ljubljani.

Ustanovitev šole v Martinj Vrh

Šolski kroniki, ki prinašata največ podatkov o življenju in delu Osnovne šole Martinj Vrh, sta dve. Prva govori o obdobju od šolskega leta 1921/22 do 1958/59 z nekaj osnovnimi podatki za nazaj do leta 1907, druga pa o času od 1959/60 do ukinitve šole leta 1974. Obe hrani škofjeloška enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Gospa Marija Grobovšek, stalna učiteljica in šolska voditeljica pri Sv. Lenartu v letih 1911–1922, je zadnja leta hodila poučevat tudi v Martinj Vrh. Šolske kronike za Martinj Vrh do njenega prihoda niso pisali. Sama je vanjo na kratko opisala kraj, postopke ob ustanovitvi šole ter nekaj o prvih učiteljih in o pomembnih možeh Martinj Vrha. Šolska kronika je bila potem vsa leta redno in skrbno napisana. Iz-

jema je le čas druge svetovne vojne od leta 1941 do 1945, ko šola ni imela učitelja in je bila zaprta. A tudi spomin na to težko obdobje, skozi katero so morali vas in njeni ljudje, je po zaslugi tedanjega šolskega upravitelja Franca Vidmarja ohranjen v šolski kroniki. S pomočjo vaške mladine je po vojni zbral in kronološko urejeno zapisal podatke o ključnih medvojnih dogodkih. Ker pa ti ne zadevajo življenja in dela šole kot take, jih ta zapis ne vključuje.

Z odlokom cesarsko-kraljevega deželnega šolskega sveta za Kranjsko (št. 6084 ex 1906) je bila dne 31. 1. 1907, kot zadnja v Selški dolini, ustanovljena ekskurendna šola v Martinj Vrh. Taka šola nima stalnega učitelja; učitelji prihajajo le dvakrat tedensko od drugod, en dan v tednu pa je rezerviran za verouk. Pouk je bil ob sredah in četrtek, verouk, ki je bil zaupan župniku pri Sv. Lenartu, pa ob ponedeljkih. V to šolo so hodili otroci iz hiš s številkami od 4 do 37 in od 44 do 60. Iz prvih treh hiš v vasi so hodili k pouku v Železnike, iz ostalih pa na Zali Log. Učitelj je dobil za to delo letno plačo 600 kron, katehet pa 120 kron.

Šola svojih prostorov ni imela, zato je bila nastanjena v Bencelnovi hiši št. 19, ki jo je odkupila Živnorejska zadruga Selca. Posestvo je sedaj združni

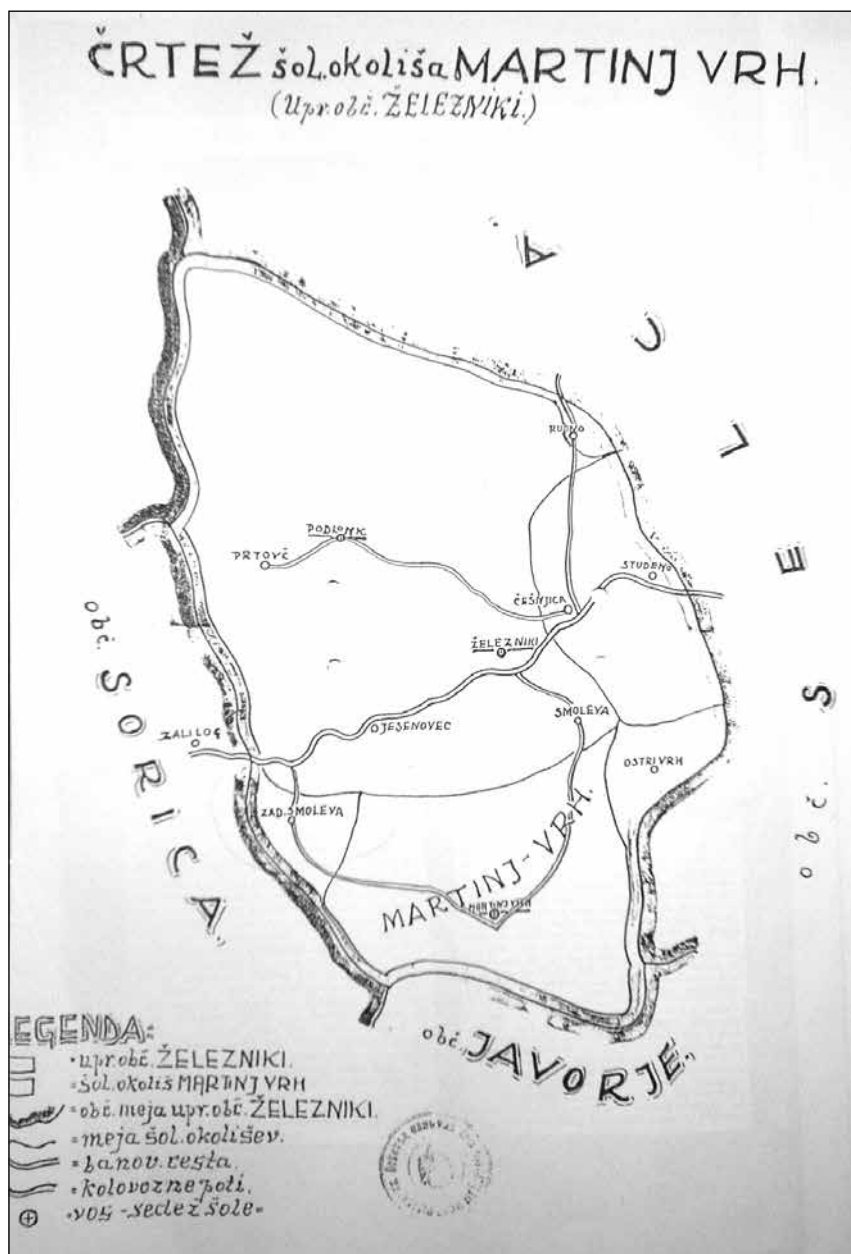

Bencelnova hiša, kjer je potekal pouk od ustanovitve šole leta 1907 do preselitve v novo šolsko stavbo leta 1936. Oljna slika je delo amaterskega slikarja Alojza Trdine. Lastnik slike je Tone Benedičič.

pašnik. V hiši sta bili najeti dve sobi za šolske potrebe; ena za pouk in druga za shranjevanje učil in prenočevanje učitelja.

Pouk se je pričel 10. aprila 1907. Martinjvrharska šola je bila prideljena ljudski šoli v Železnikih, od koder je prihajal prvi učitelj gospod Anton Sonc, ki pa je že po dveh letih umrl. Melhior Dolenc, nadučitelj v Železnikih, je poučeval v Martinj Vrh v letih 1910–1914. Padel je v prvi svetovni vojni. Vmes je poučeval še Ivan Tavčar v letih 1909–1910, za njim pa Mirko Kovač v letih 1915–1919. Poučevali so samo učni jezik, računstvo in pisanje.

Verouk so v tem času prihajali učiti duhovniki od Sv. Lenarta: Frančišek Sever, Janko Borštnar, Albin

Šolski okoliš Osnovne šole Martinj Vrh. Skica učitelja. Vir: Slovenski šolski muzej Ljubljana.

Havski, Janez Langerholz, in sicer po dve uri na teden. Šola v tistih časih ni mogla imeti večjega učnega uspeha. Bila je preveč vsiljena postranska stvar, otroci so doma morali delati, zato so v šolo prihajali neredno. Število učencev se je gibalo le med 20 in 30.

"V prvem krajnem šolskem svetu ni bilo nobene domačina, sami Železnikarji. Krajni šolski nadzornik je bil /.../ g. Valentin Marčič, župnik v Železnikih. Šele pozneje so prišli domačini v krajni šolski svet,"³ je v kroniko zapisala svetolenarška učiteljica Grobovškova.

Čas po prvi svetovni vojni

Po razpadu Avstro-Ogrske je bil v vseh šolah predpisan slovenski učni jezik, nemščina je ostala učni predmet, na novo je bila uvedena srbohrvaščina. Z nastankom Kraljevine Jugoslavije je novi šolski zakon leta 1929 v okviru novonastale države osnovno šolstvo poenotil. Obvezna osemletna osnovna šola je v Sloveniji že obstajala, kjer so bile zanjo možnosti, bila pa je novost za mnoge druge predele Jugoslavije. Novost za Slovenijo pa je bil skupen pouk za dečke in deklice, prepovedana je bila telesna kazen, uvedeni so bili oddelki in nove ocene s petico kot najboljšo oceno. Učiteljice so bile formalno enakopravne z moškimi kolegi, a v praksi je še veljal popolni celibat učiteljic, od leta 1926 do 1939 pa delni. Šolske kronike kažejo, da so bile glede tega po šolah velike razlike. Za ustanavljanje narodnih šol, nameščanje in plačevanje učiteljev je bila odgovorna država. Za šolska zemljišča so morale poskrbeti občine, za zidavo, vzdrževanje šolskih poslopij, nabavo učil in opreme pa krajevni šolski sveti. Šolo so nadzirali banovinski in okrajni šolski nadzorniki.

Zakon je označil osnovno šolo za 'narodno šolo' in jo razdelil na štiriletno osnovno in štiriletno višjo narodno šolo. Po končani štiriletni osnovni šoli so učenci lahko nadaljevali na nižji gimnaziji, meščanski, strokovni ali vajeniški šoli. Višja narodna šola na podeželju navadno v sedmem in osmem razredu ni več imela pouka vsak dan, pač pa le ob četrtek,

podobno kot ponavljalna šola v prejšnjem obdobju.

V šolskem letu 1919/20 so martinjvrharsko šolo pridelili enorazrednici pri Sv. Lenartu. To pomeni, da sta tamkajšnja učitelj in katehet hodila poučevat v ekskurendno šolo v Martinj Vrh. Tudi šolskih izletov, ki so jih organizirali od leta 1917 dalje, so se v naslednjih šestih letih tukajšnji otroci udeleževali skupaj z otroki Sv. Lenarta.

Na volitvah v krajevni šolski svet jeseni 1921 je bil za predsednika izvoljen župnik pri Sv. Lenartu Janez Langerholz, za namestnika Blaž Trdina – Mohorč, za odbornika pa Anton Pintar – Posečnik in Anton Jelovčan – Karbuskar. Njuna namestnika sta bila Anton Demšar – Demšar in Janez Benedičič – Birt.

V prvem polletju tega šolskega leta je poučevala učiteljica Grobovškova, v drugem pa župnik Langerholz. Pouk je v zimskem času oviral silno visok sneg. Gospod dekan Matija Mrak je 20. junija nadzoroval pouk verouka, zato so otroci morali priti v šolo k Sv. Lenartu.

Šolsko leto 1922/23. Učitelj je bil spet župnik Langerholz. Pouk je do decembra potekal trikrat, potem pa le še dvakrat tedensko. Redni šolski obisk je ovirala velika jesenska povodenj (7. 10. 1922) in velika količina snega v marcu. Gospod Urban Zupanc iz Ljubljane je šoli daroval 13 čitank, Družba sv. Mohorja iz Prevalj pa več nevezanih knjig iz svoje zaloge, za kar se je učitelj iskreno zahvalil. Iz šolske knjižnice je bilo 22 učencem izposojenih 400 izvodov knjig. Šolsko leto so zaključili 28. junija – prvič brez šolskih naznanil, kajti zahtevano je bilo kolkovanje le-teh. Rede so si učenci napisali kar na list papirja.

Naslednje leto je pouk prevzela gdč. Marija Šmid, od 1. maja dalje pa spet župnik Langerholz. Zopet huda zima in slab šolski obisk. December in februar sta bila v znamenju škrlatinke. Zboleli so skoraj vsi otroci, umrla sta Alojzij Buh in Anton Benedičič, oba učenca nižje skupine. Izkaz ob koncu šolskega leta bi spet lahko dobili le učenci, ki bi plačali predpisani kolek. Ker tega niso storili, so si ocene napisali kar v zvezke in to nesli pokazat domov.

3. septembra 1925 sta upraviteljstvo šole in krajevni šolski svet prejela dopis, da je šola v Martinj

Vrhu spet ekskurendna (leto prej so jo preimenovali v zasilno šolo⁴), da se bo pouk spet oskrboval dvakrat tedensko iz osnovne šole v Železnikih in da je za učitelja določen Josip Primožič, šolski upravitelj v Železnikih.

Ta v šolsko kroniko zapiše: "Prvi šolski dan, dne 16. septembra, je bil eden najlepših letošnjega leta, zato ni bilo nič čudnega, da nas je zvalil ven pod milo nebo in sicer na Koprivnik. Ko je prišel tukajšnji novoimenovani učitelj /.../ prvič v Martinj Vrh, pričakoval ga je z otroki vred tudi prijatelj č. g. župnik Langerholz od Sv. Lenarta /.../. Takoj je bilo domenjeno, da se priredi izlet. Otroci so dobili vsak 3 krompirje in hajdi na hrib /.../. Vrnili smo se okrog 14.30 ure. Pri Posečniku so nas pogostili. Otroci so dobili kisló mleko in kruh, midva z g. župnikom pa nekaj boljšega. Prvi šolski dan v Martinj Vrhu je naredil name jako dober vtis: otroci, ljudje in okolica."⁵

Pouk so sklenili 30. junija z razdelitvijo šolskih naznanil in izpustnico trem učencem. Kolekov to leto niso več zahtevali. Šola je obiskovalo 23 učencev.

Enoletna ukinitev pouka – prvič

Od leta 1919 so martinjvrharske otroke prihajali učiti učitelji in katehet od Sv. Lenarta. Tamkajšnji župnik gospod Langerholz, ki ga kronika omenja kot izredno dobrega pedagoga, je bil, ko ni bilo na voljo druge učne moči, tudi učitelj in ne le katehet na tukajšnji šoli. Med počitnicami 1926 je bil premeščen v Stanje pri Kamniku, župnik pri Sv. Lenartu pa je postal dotedanji selški kaplan g. Janko Mevželj.

15. septembra 1927 je bila prva seja novega krajevnega šolskega odbora, ki je bil sestavljen takole: predsednik – Janez Pintar, občinski odbornik, Martinj Vrh 5; tajnik – Josip Primožič, šolski upravitelj v Železnikih; blagajnik – Jožef Zupanc, Martinj Vrh 4, in odborniki: Franc Benedičič, Martinj Vrh 17; Martin Pintar, Martinj Vrh 28; Blaž Trdina, Martinj Vrh 20, in Franc Trdina, Martinj Vrh 22.

Med velikimi počitnicami leta 1929 pa je šola prejela obvestilo, da je ministrstvo za prosveto z

odlokom (O. N. br. 52175) odločilo, da spremeni ekskurendne šole v Martinj Vrhu, Stari Oselici in Zabrdru v redne enorazredne osnovne šole. Učitelj, ki je prihajal dvakrat tedensko iz Železnikov, bi odslej učil le še na svoji matični šoli. Tako bi šola v Martinj Vrhu prvič imela svojega učitelja.

Vendar je odločitev ministrstva za vas pomenila ukinitev pouka v šolskem letu 1929/30. Za enorazrednico bi namreč morali biti izpolnjeni naslednji pogoji: šola bi morala imeti lastno streho, za učitelja bi morala biti na razpolago stanovanje in hrana, pouk bi potekal vsak dan. Vsega tega pa ni bilo. Prav tako tak režim mnogim ni ugajal, saj so otroke potrebovali pri delu, oddaljeni otroci pa bi tudi težko zmogli vsakodnevno dolgo pot do šole.

Domačini so upali, da se bo našla rešitev, a pouk se ni pričel septembra in ne pozneje. Župnik Mevželj je predlagal, da bi se nekaj otrok všolalo pri Sv. Lenartu, nekaj v Železnikih in nekaj na Zalem Logu, in sicer po izbiri staršev. Učitelj Primožič je predvsem zaradi velike oddaljenosti in slabih poti to možnost izključil. Krajevni šolski odbor je 3. 11. 1929, kljub temu da pouka ni bilo, sklical sejo za sestavo proračuna za šolsko leto 1929/30 in hkrati sestavil pritožbo oz. prošnjo sreskemu načelstvu. Iz besedila je čutiti res veliko zavzetost za to, da bi se pouk nadaljeval, in to v nespremenjeni obliki.

Takole so zapisali: "Silna skrb in bol navdajata ves krajevni šolski odbor radi žalostnih razmer, ki so zavladale v letošnjem šolskem letu 1929/30 pri šoli v Martinj Vrhu. Starši silno žele, da bi njihovi otroci hodili v šolo in se kaj prida naučili. Nekaj let sem so se otroci res toliko ali pa še celo več naučili, kot na kakšni redni enorazrednici. Otroci so tako radi hodili v šolo, da bi mu ne mogel nič hujšega storiti, kot če bi ga hoteli starši obdržati ob šolskem času doma. Za hribovske razmere so se z dvakratno hojo res veliko naučili ...Vsi želimo:

1. da ostane šola še nadalje na teden dva dni;
2. da poučuje še nadalje gospod šolski upravitelj Primožič Josip iz Železnikov;
3. da se ga po zakonu pošteno plača."⁶

Dopis so podpisali vsi člani krajevnega šolskega odbora, a nanj ni bilo nobenega odgovora. Otroci so

ostali brez pouka celo šolsko leto 1929/30.

Takoj 2. julija 1930 je ves krajevni šolski odbor šel osebno posredovat na prosvetni oddelek banske uprave in dobil zagotovilo, da v prihodnjem šolskem letu pouk bo. Predsednik Pintar je 13. avgusta še enkrat interveniral glede začetka pouka.

24. avgusta istega leta pa je prispela odločba sreskega načelstva (P. No. 2003/30) s sporočilom: Martinj Vrh, bivša ekskurendna šola se pretvori v začasno šolsko stanico. Dovoljuje se takojšen pouk, ki ga prevzame šolski upravitelj v Železnikih Josip Primožič.

Šolski odbor je poskrbel za novo opremo učilnice, za kar je bil z uradnim dopisom sreskega načelstva tudi pohvaljen. Klopi je izdelal domači mizar Jožef Zupanc – Miznikar.

Pouk se je pričel 18. septembra 1930 in je potekal dvakrat tedensko z učiteljem Josipom Primožičem. V začetku maja 1931 je bil na šoli ustanovljen podmladek Rdečega Križa, včlanjenih je bilo 30 učencev. Vseh učencev je bilo 31, saj je eden od njih hodil v šolo predčasno. Šolsko leto so zaključili 24. junija z razdelitvijo spričeval, učitelj Primožič pa je bil razrešen pouka v Martinj Vrh. V kroniki omeni neza-

dovoljstvo z delom svetolenarškega kateheta, ki v vsem letu nikoli ni prišel v šolo, ampak le enajstkrat do Birta. Tam je imel le po eno uro verouka, čeprav sta bili tedensko predpisani dve uri.

Zaradi pomanjkanja učiteljev na šoli v Železnikih se je pouk v šolskem letu 1931/32 začel dva meseca kasneje s prihodom učitelja Ivana Tometa iz Selc. To leto je šola obiskovalo 42 učencev in postala je redna enorazrednica⁷. Tome je bil tako prvi stalni učitelj v vasi. Bil je navdušen nad dobro urejenostjo učilnice, kar je kazalo na skrben krajevni šolski odbor. Tometa so iz zdravstvenih razlogov v aprilu 1933 premestili nazaj v Selca, od tam pa je prišel učitelj Franc Može. Toda že naslednje leto se je Tome vrnil in ostal do 10. novembra 1934. Tedaj je šola spet ostala zaprta do januarja 1935, ko je prišel učitelj Ivan Lampič. Istega leta je Sv. Lenart zapustil veroučitelj g. Mevželj, nadomestil pa ga je g. Stanislav Šinkovec.

Nekateri učitelji so poučevali le nekaj mesecev, ko so nadomeščali obolelega, zaradi študija ali vojaške obveznosti odsotnega kolega, drugi celo leto, tretji več let. Od ustanovitve šole do konca druge svetovne vojne so se zvrstili:

Učitelj	Obdobje	Značaj šole
Anton Sonc	1907–1909	Ekskurendna šola , prideljena ljudski šoli v Železnikih
Ivan Tavčar	1909–1910	
Melhor Dolenc	1910–1914	
Mirko Kovač	1915–1919	Prva svetovna vojna; pouk le občasno
Marija Grobovšek	1919–1922	V šolskem letu 1919/20 ekskurendna šola , prideljena enorazrednici pri Sv. Lenartu
Janez Langerholz	1921–1925	V šolskem letu 1924/25 se ekskurendna šola preimenuje v zasilno šolo
Marija Šmid	1923–1924	
Josip Primožič	1925–1931	V šolskem letu 1925/26 spet ekskurendna šola , prideljena osnovni šoli Železniki.
Šola zaprta	1929/30	V šolskem letu 1930/31 postane začasna šolska stanica
Ivan Tome	1931–1934	V šolskem letu 1931/32 je redna enorazredna šola
Franc Može	1933–1934	
Ivan Lampič	1935–1939	Leta 1936 šola postane dvorazrednica
Ivan in Antonija Lampič	1937–1939	
Franc in Marija Vidmar	1939–1946	Med drugo svetovno vojno pouka ni bilo

Število šolskih otrok v letih 1925–1941

Za prvo obdobje martinjvrharske šole število učencev po posameznih letih ni zabeleženo. Z vodenjem statistike ob koncu vsakega šolskega leta je za tukajšnje šolo začel šele šolski upravitelj v Železnikih Josip Primožič, in sicer za šolsko leto 1925/26.

Šolsko leto	Število učencev ob začetku šolskega leta	Število učencev ob koncu šolskega leta
1925/26	23	21
1926/27	30	30
1927/28	25	24
1928/29	20	22
1929/30	Pouka ni bilo	
1930/31	30	31
1931/32	42	42
1932/33	44	46
1933/34	49	49
1934/35	50	51
1935/36	53	54
1936/37	58	57
1937/38	54	53
1938/39	60	61
1939/40	59	60
1940/41	56	Pouk je potekal do 6. 4. 1941

Opazimo, da je zavest o pomenu rednega pošiljanja otrok v šolo le s težavo prodirala med ljudi. Morda je prav izpadlo šolsko leto 1929/30 starše spodbudilo k drugačnemu razmišljanju. Zaradi naraščajočega števila učencev, ki je svoj vrh doseglo tik pred drugo svetovno vojno, je pouk v najeti Benčelnovi izbi postajal vse bolj otežen.

Vzrok, zakaj se števili otrok na začetku in ob koncu šolskega leta skoraj nikoli ne ujemata, so učitelji v kroniki le redko pojasnili.

Odločitev za novogradnjo

Učitelj Ivan Tome v letu 1934 v šolsko kroniko zapiše: "Kmalu po mojem prihodu se je začelo gibanje za zidavo nove šole /.../. 16. junija 1934 se je sestel krajevni šolski odbor /.../ in sklenil zidati nujno potrebno šolsko poslopje. Sestavil se je pod mojim vodstvom zapisnik /.../ ki sem ga poslal kot poslovodja sreski izpostavi v Škofjo Loko. Sreska izpostava se je takoj zavzela za našo prošnjo in kmalu razpisala dan za komisijki ogled stavbnega prostora".⁸

Med počitnicami je bil sestanek z vsemi davkoplačevalci šolskega okoliša. Sestavili so pravno veljavno listo, v katero so vpisovali vse prostovoljne dajatve tukajšnjih prebivalcev. Skupno so obljubili 191 m³ lesa in 200 ročnih dni ter 160 dni z živino. Kraljevska banska uprava pa je nakazala 1.500 din za plačilo komisijkega ogleda, ki je bil opravljen 28. avgusta 1934. Komisijo je vodil vodja sreske izpostave gospod Legat, člani pa so bili: sreski šolski referent Vinko Zahrastnik, banski šolski nadzornik Škulj in inž. Emil Novinšek. Ogleda prostora za novo šolo so se udeležili vsi člani krajevnega šolskega odbora in nekaj drugih vaščanov, ki so prav tako kazali veliko zanimanje za novogradnjo. Prostor, ki je lep, suh, zavarovan od vetrov in sončen, je bil določen na posestvu predsednika krajevnega šolskega odbora Blaža Trdine, po domače Mohoriča.

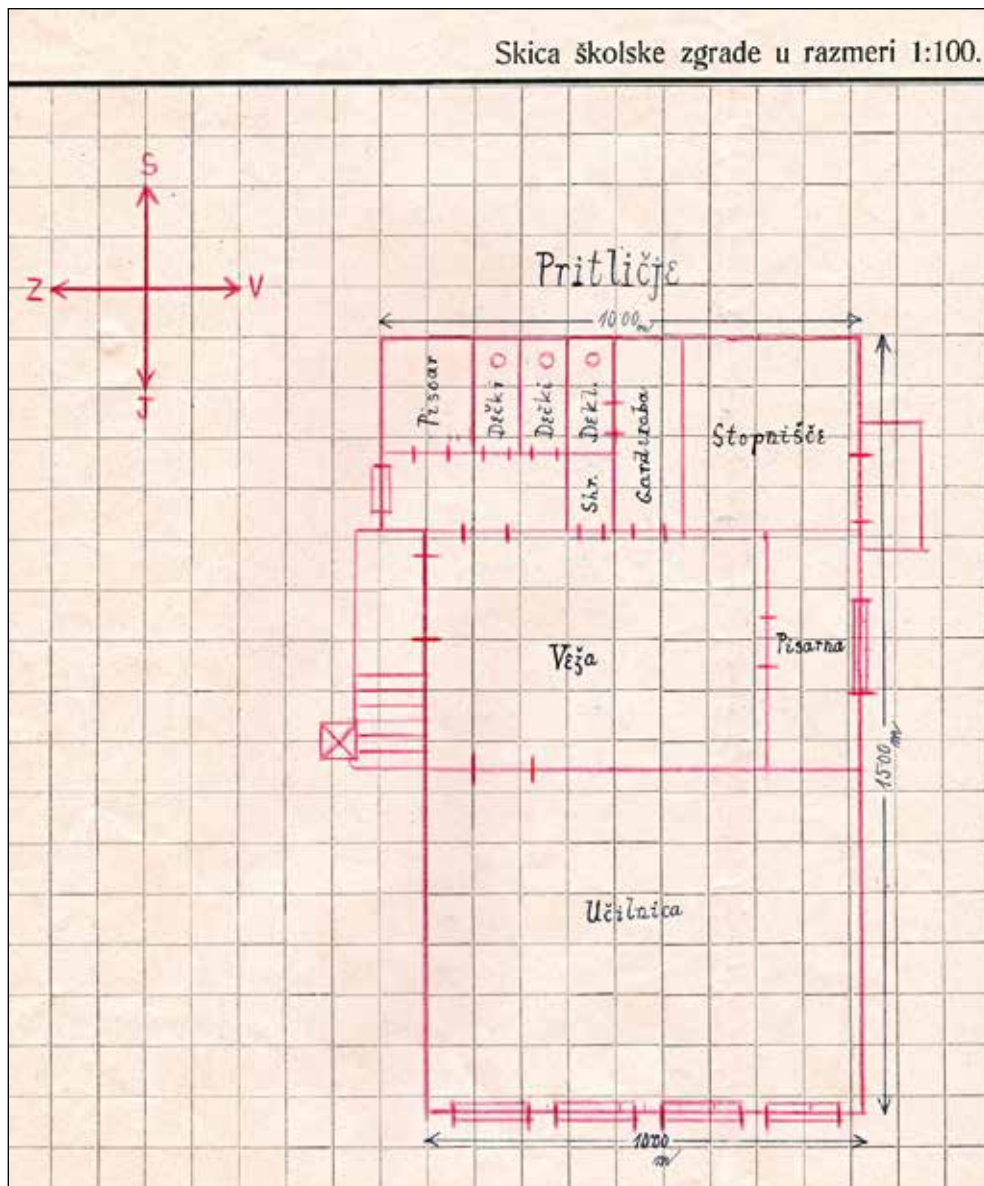
Potrebni je bilo več prošenj, okrožnic in načrtov zemljišča, s katerimi so si izprosili stavbni načrt in povečanje proračuna. Kraljevska banska uprava je poslala načrt za leseno poslopje, ki ga je naredil inž. Novinšek. Ta ljudem sprva ni najbolj ugajal, kasneje pa je bil zaradi številnih prednosti v tukajšnjem naravnem okolju sprejet. Stavba bo torej lesena, podzemni del in del pritličja pa bodo betonirali. Imela bo klet in v pritličju vse potrebne prostore moderne šole. V nadstropju se bo nahajalo upraviteljevo stanovanje z vsemi potrebnimi pritliklinami.⁹

"Z izkopavanjem temeljev in dovažanjem gradbenega materiala se bo začelo takoj ta mesec (novembra), tako da bo lepo dodelana šola stala jeseni 1935

šolski mladini v veselje, stanovalcem in podjetnim vaščanom pa v ponos in zadoščenje za njihov trud,"¹⁰ je oktobra v šolsko kroniko zapisal gradnji predani učitelj Ivan Tome. Toda še isti mesec je bil z odlokom prosvetnega ministrstva razrešen službovanja na narodni šoli Martinj Vrh in premeščen v Kresnice.

Učitelji so v šolski kroniki omenjali tudi dogodke, ki so presegali ozek krajevni okvir. Tak dogodek se je

zgodil 9. oktobra 1934, ko je bil v atentatu ubit jugoslovanski kralj Aleksander I. Dan žalovanja je bil pouka prost dan. Povsod so visele žalne zastave in ves teden je učitelj učencem pojasnjeval časopisna poročila o kralju. V cerkvi so imeli mašo zadušnico z govorom o pokojnem kralju. Žalovanje učitelja in učencev je bilo zelo pristno in doživeto, s poudarkom na poslednjih kraljevih besedah: "Čuvajte Jugoslavijo!"

Skica pritličja šolske zgradbe. Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka.

Mesto pokojnega kralja je zasedel njegov mladoletni sin kralj Peter II., vlado pa je vodilo v oporoki določeno kraljevo namestništvo.

Šolski upravitelj Ivan Lampič nadaljuje

V januarju 1935 je bil s Sovodnja v Martinj Vrh premeščen učitelj Ivan Lampič. V kroniko med drugim zapiše, da so pomladi z učenci na šolski parceli že uredili učno travišče. Posejanih je bilo 43 gredic z raznimi vrstami trav, detelj in krmnih rastlin. Seme je poslalo sresko načelstvu z naročilom, naj opazujejo in proučujejo rast in kakovost posameznih vrst trav, da bi tako ugotovili, katera semena najbolje uspevajo v tukajšnjih klimatskih pogojih. Učenci so travišče obdelovali z največjim veseljem in zanimanjem.

Ženskih ročnih del niso poučevali, ker na šoli ni bilo kvalificirane učne moči. Telovadbo so imeli le v pomladnih in jesenskih mesecih na prostem, če je vreme dopuščalo. "Rokotvorni pouk" je vključeval kartonažo, izrezovanje, lepljenje in knjigoveštvo.

Krajevni šolski odbor so tedaj sestavljali: Blaž Trdina – predsednik, Ivan Lampič – tajnik, Jožef Zupanc – blagajnik ter člani: Janez Pintar, Franc Trdina, Franc Benedičič. Imenovani so bili tudi dodatni člani za širši stavbni odbor: Anton Demšar, Jožef Pintar in Janez Koblar.

Tudi aktivnosti v zvezi z gradnjo nove šole so se nadaljevale. Spomladi 1935 jim je banska uprava za namen gradnje podelila podporo 30.000 din, ministrstvo prosvete pa 35.000 din. Na prošnjo krajevnega šolskega odbora jim je banska uprava naslednjo pomlad dodelila še 50.000 din brezobrestnega posojila, ki naj bi ga vrnil v desetletnih anuitetah po 5.000 din.

Z odločbo (P.No 253/3–1936) je sreska izpostava v Škofji Loki po komisijem ogledu parcele katastrska občina Sv. Nikolaj št. 758/b, ki jo je v izmeri 2.000 m² za šolo prodal posestnik Blaž Trdina, 13. 1936 izdala gradbeno dovoljenje.

Uradni predračun za novo šolo, pridobljen od krajevske banske uprave, je znašal 166.344,54 din. Tako

je krajevni šolski odbor z gotovino 115.000 din lahko pričel z gradnjo. Odločil se je graditi v lastni režiji in 29. 4. 1936 na licitaciji v Železnikih oddal le zidarska, tesarska, krovška, soboslikarska in pleskarska dela. Prevzeli so jih naslednji mojstri: zidarska dela Anton Bešter za 11.625,22 din, tesarska in krovška dela Franc Šparovec za 22.047,56 din, soboslikarska in pleskarska dela pa Franc Benedičič za 4.363,66 din. Pri vseh delih, razen pri soboslikarskem, je bilo vračunano samo delo brez materiala, ki ga dobavi krajevni šolski odbor sam. Ta je že v zimskih mesecih pripravil stavbni les, ki ga je v večini dobil v dar od občanov šolske občine. Velikodušna je bila tudi Živnoredska zadruga v Selcih, ki je za novo šolo poklonila 12 m³ stavbnega lesa. Z gradbenimi deli so pričeli 15. junija 1936, že na Vidov dan, 28. junija, pa je bila slovesna blagoslovitev temeljnega kamna.

Spominska listina

Učitelj Ivan Lampič, ki je bil izredno skrben kronist in je s krajski zavzeto sodeloval v prizadevanjih za novo šolo, je zapisal: "28. junija 1936, na Vidov dan, ob 15. uri se je vršila slovesna blagoslovitev temeljnega kamna novega šolskega poslopja. Prireditelj je obsegala govor in blagoslovitveni obred, ki ga je opravil župnik od Sv. Lenarta g. Šinkovec Stanislav, pevske točke moškega pevskega zbora od Sv. Lenarta, deklamacije in manifest šolske mladine ter govor šolskega upravitelja Lampič Ivana /.../. K svečanosti se je zbrala številna množica ljudstva in lepo število povabljenih gostov. V skrinjico temeljnega kamna se je vložila pergamentna spominska listina s sledečim besedilom: 'Sporočilo prihodnjim rodovom na dan blagoslovitve temeljnega kamna šolskega poslopja: To šolsko poslopje se je z državno in banovinsko denarno podporo in z velikimi žrtvami občanov ter z božjo pomočjo pričelo graditi dne 15. junija 1936. leta, v času, ko je bil kralj Jugoslavije Peter II. Karadordević, ban dravske banovine dr. Natlačen Marko, vodja sreske izpostave Legat Ivan, sreski

šolski nadzornik Zahrastnik Vinko, šolski upravitelj na Martinj vrhu Lampič Ivo, župnik pri Sv. Lenartu Šinkovec Stanislav, predsednik upravne občine Železniki Žumer Niko, predsednik krajevnega šolskega odbora na Martinj vrhu Trdina Blaž in člani, ki so podpisani. Na Martinj Vrhu, na Vidov dan, 28. junija 1936."¹¹

Sledili so podpisi članov krajevnega šolskega odbora ter članov stavbnega odbora.

Listino so javno prebrali, nato pa v zvitku spustili v pločevinast tok z nekaj novci denarja (od desetaka navzdol po en novec). Tok so na licu mesta zavarili in vzdicali v skrinjico temeljnega kamna na jugovzhodnem vogalu stavbe. Vsa prireditev je izzvenela v misli, da za kulturo in blagor mladega rodu ni nobena žrtev prevelika.

Z blagoslovitvijo temeljnega kamna je bila zaključena prva faza gradbenih del, ki je obsegala temelj in kletno zidovje. Gradnja se je takoj nadaljevala in lepo poletno vreme je omogočilo, da je bila nova stavba dokončana v štirih mesecih.

Komisijškemu ogledu 15. oktobra je 20. oktobra 1936 sledila odločba o uporabnem dovoljenju (IV. No. 185/4).

Otvoritev nove šole

Slovesne otvoritve novega šolskega poslopja 18. oktobra 1936 se je udeležila velika množica ljudi, cerkvenih in posvetnih predstavnikov ustanov, ki so kakor koli pripomogle k uresnitvi zastavljenega cilja. Sveti maši na prostem in blagoslovitvenemu obre-

du so sledili nastopi učencev in številni govori: učitelja Lampiča, župana Nika Žumra, zastopnika sreskega učiteljskega društva Janka Sicherla, svetolenarškega župnika Šinkovca in župnika Hribarja z Zalega Loga, ki je temu dogodku poklonil pesem prigodnico. Zaključku programa je sledila pogostitev šolske mladine, povabljeni gostje pa so si ogledali novo šolsko poslopje in se nato zbrali pri svečanem kosilu.

Pohvalna poročila o novi šolski stavbi, ki da je prava "planinska vila" na nadmorski višini 954 metrov, so prinesli časopisi Učiteljski tovariš, Domoljub, Slovenski narod, Jutro in Slovenec.

Učitelj Lampič novo zgradbo opiše takole: "Novo šolsko poslopje je leseno, zgrajeno v moderni arhitekturi po načrtih kraljevske banske uprave v Ljubljani. Poslopje je podkleteno in je do pritličja zidano. Ima dva trakta: pritlični in nadstropni. V pritličju je učilnica /.../, tlakovana veža, pisarna, shramba, garderoba in ločena stranišča za dečke in deklice. V nadstropju, kamor vodi stopnišče s posebnim vhodom z vzhodne strani, je stanovanje za šolskega upravitelja, ki ima predsobo, kuhinjo, dve sobi in pritlikline. Poslopje je opremljeno z vodovodom in elektriko, ki jo je velikodušno dala na razpolago privatna centrala družbe Trdina Franc, Trdina Blaž in Pintar Marija. Poslopje je zavarovano pri Vzajemni zavarovalnici za 110.000 din. Dohod do nove šole sta trajno dovolila posestnik Trdina Blaž (južni dohod) in Živinorejska zadruga (zapadni dohod), ki za ta prehod preko svojega ozemlja ne bosta zahtevala odškodnine."¹²

Krajevni šolski odbor je za novo šolo nabavil še najpotrebnejše orodje in pohištvo.

Šola v gradnji. Foto: arhiv Filipa Mohoriča

Nova šola jeseni 1936. Foto: arhiv Filipa Mohoriča

3. novembra 1936 so pouk po skoraj treh desetletjih gostovanja v Bencelnovi hiši v veliko veselje učencev, učitelja in staršev lahko preselili v novo sodobno šolo. To leto jo je obiskovalo 58 učencev in

kraljevska banska uprava je z odločbo 20. 11. 1936 dosedanjo enorazredno šolo razširila v dvorazrednico. Od kod ji je bil posredovan podatek, da je to leto na šoli 70 učencev, ni mogoče pojasniti.

Odločba o ustanovitvi dvorazrednice. Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka.

Novo šolsko poslopje je stalo 150.000 din. Na prošnjo krajevnega šolskega odbora je kraljevska banska uprava v juliju 1937 dodelila še 6.000 din za kritje dolga. Preostali dolg posameznim podjetnikom in dobaviteljem pa je znašal še 26.000 din.

Decembra 1936 se je vzdrževanje ljudskih šol delno preneslo na banovino, ki je morala skrbeti za stvarne potrebščine. Občini so ostala popravila, zidava, davki in zavarovanje. Upravna občina Železniki, ki je bila po zakonu dolžna graditi šole na svojem območju, je zaradi prezadolženosti in težkih tekočih gospodarskih razmer z veliko zaskrbljenostjo prevzela kočljivo nalogo iskanja denarnih sredstev za likvidacijo dolga. 25. 10. 1936 so potekale občinske volitve, na katerih je bil za župana ponovno izvoljen g. Nikolaj Žumer. Novi občinski odbor je v novi krajevni šolski odbor Martinj Vrh imenoval vse dose-danje člane, skupaj z Blažem Trdino kot predsednikom. V odbor je vstopil tudi župan kot član virilist.¹³

Kakšna je bila nadaljnja usoda dolga, iz razpoložljivih dokumentov ni razvidno.

Predvojni čas

31. 1. 1937 so s slavnostno akademijo počastili 30-letnico ustanovitve tukajšnje šole. Domače občinstvo je do zadnjega kotička napolnilo šolsko sobo in prisluhnilo programu učencev in koncertu mladinskega pevskega zbora. Šolski upravitelj g. Lampič je v slavnostnem govoru predstavil zgodovino šole, težav in borb za njen obstoj ter pokazal na izjemen rezultat skupnih prizadevanj. Ob tej priliki je o tukajšnjih ljudeh in vlogi učiteljev, ki so prihajali mednje, napisal članek, ki ga je objavil časopis Slovenec.¹⁴ V tridesetih letih se je na šoli izmenjalo deset učiteljev.

S 1. julijem 1937 je šola pridobila dodatno učno moč. Učiteljica Antonija Bem je od leta 1934 poučevala na ljudski šoli Zali Log. Po poroki z učiteljem Ivanom Lampičem je zaprosila za premestitev v Martinj Vrh. Tako je šola postala prava dvorazrednica s poukom vsak dan, brez dotedanjega prostega četrtka.

Šolsko leto 1937/38

Šolsko leto se je začelo z vpisovanjem učencev 1. septembra, šolsko sveto mašo pri Sv. Lenartu 2. septembra in z rednim poukom 3. septembra. V 1. razred so vpisali sedem novincev, skupno število vseh učencev je bilo 53.

6. septembra so z interno proslavo in udeležbo pri zahvalni službi božji počastili rojstni dan kralja Petra II.

Od 21. do 26. septembra so bili ob Kolpi veliki vojaški manevri jugoslovanske vojske. Mnogi tuji vojaški odličniki so se zelo pohvalno izrazili o naši vojaški moči.

1. decembra so počastili državni praznik zedinjenja. Priredili so javno akademijo na novem šolskem odru ob polnoštevilni udeležbi.

To leto so na pobudo kraljevske banske uprave in krajevnega šolskega odbora v kraju prvič organizirali nabiralno akcijo za prireditev božičnice. Domačini, sami kmetje in delavci, so prispevali v blagu, ki so ga potem unovčili, nekaj pa je prispevala tudi banovina. Vsi učenci so bili obdarovani s šolskimi potrebščinami in sladkodom, deset učencev pa še s perilom in obleko. Božičnica, ki je bila javna prireditev, je pustila ugodne in lepe vtise.

13. februarja 1938 je bilo na pobudo mnogih domačinov ustanovljeno Prosvetno društvo Martinj Vrh s sedežem v šoli.

25. marca je g. Janko Sicherl, učitelj iz Škofje Loke, iz osebne prijaznosti do podeželske mladine priredil v Martinj Vrhu enodnevni smučarski tečaj. Udeležilo se ga je 20 mladih smučarjev, ki so svoje navdušenje izrazili z željo po vsakoletnem podobnem tečaju.

V decembru se je v kraju pojavil osamljen primer davice. Bolezen se zaradi previdnostnih ukrepov ni razširila in pouk ni trpel. Higienski zavod Ljubljana je odredil cepljenje po vsej banovini. V Martinj Vrhu je bilo 29. aprila cepljenih 82 otrok.

To leto so starejši učenci prvič pogozdovali, in sicer pri posestniku Janezu Benedičiču – Birtu. Pod učiteljevim in gospodarjevim vodstvom so posadili približno 4.000 smrekovih in macesnovih sadik.

30 let šole na državni meji

Po tridesetih letih poštenega in resnega dela človek zasluži en dan počitka, en dan mirnega veselja ob pogledu na preteklost. In če je to delo javno, v korist občestvu, zasluži skromen jubilej.

Te dni, malo po otvoritvi novega šolskega poslopja na Martinjem vrhu, je prebivalstvo tega edinstveno karakterističnega planinskega naselja do zadnjega kotička napolnilo prostorno šolsko sobo. Ne mislim podajati zgodovinskih dejstev in dogodkov, ne slaviti zaslužnih podincev in ne poročati o poteku jubilejne slavnosti. Rad bi le s te proslave povedal nekaj mnogo važnejšega, kar se tiče bistva našega celotnega narodno kulturnega dela v podeželju, in to v svojem in v imenu tistih idealnih kulturnih delavcev, ki v najsamotnejših hribih žive osamljeni daleč od središč družabnega življenja in nikoli nimajo časa govoriti o svojem poklicnem delu.

Ko sem pogledal te svoje ljudi, zbrane v eno samo družino, sem se začudil nad številnostjo (navadno jih vidim le posamično, nikoli v gručah, tedaj pa so se kakor čudežno nabrali skupaj s sto

strani) in vseh oči so zrle vame kot iz ene duše. Iz teh dobrih oči in rok, ki grebejo po zemlji za bornim koščkom kruha, sije ljubezen do lepega življenja. Ti ljudje si radi trgajo od ust, da le ostane kaj za časopis in knjigo. (Včasih pozno zvečer prisluhnem pod belo zagrnjenim okencem: sin čita na glas, družina posluša — o, kako lepo lije v dušo čudovitost tega družinskega sožitja!)

V teku tridesetih let so učitelji prihajali in odhajali. Nekateri so godrnjali nad oblastmi in na tihem stiskali pesti, drugi so resignirano čakali odrešenja, le redki so z veseljem in ljubeznijo do dela prihajali k ljudem. Ljudstvo je občutilo to kot bolečino: kakor da ne zasluži dobrega človeka, ki bi ostal pri njem in se trudil zanj, ki bi nekoliko pozabil nase in postavil interese naroda visoko nad osebne! To zaskrbljeno obmejno ljudstvo, ki bedi na mrtvi straži svoje domovine, hrepeni po moči notranje kulture. To ljudstvo potrebuje vodnika, ki se bo sebi odpovedal in ves živel za narod; učitelja, ki bo stal na braniku in budno gledal v svet za novimi pojavi in vrednotami ter z njimi bogatil svoj narod; človeka, ki bo živa kulturna vez med središčem in podeželjem, da bo deležna vsak čas novih sadov kulture; pionirja, ki bo znal in zmogel premostiti vse vrzeli in ovire; prijatelja in svetovalca v težkih dneh, ki bo s trpečimi delil bridkosti v borbi za obstanek; na površino živečega človeka, sanjajočega o družbi in udobju, ki ima čut samo za sebe, za resnično socialno delo pa mu je malo mar in se spričo nepovoljnosti razmer omejuje zgolj na suho službeno dolžnost, ustvarjajoč prepad med ljudstvom in seboj — ampak človeka z dobro razumevajočo dušo, ki bo z ljudstvom eno in mu bo dala za blagor občestva življenjski cilj in apostolat. Tak učitelj ni tujec med svojimi ljudmi. Narod plačuje z najboljšim, kar ima: z ljubeznijo. In takega učitelja si ljudstvo vzame v srce, to pa je najlepši in najdragocenejši dar in najpravičnejše plačilo. Takih učiteljev, ki se ne bodo bali hribovskih razmer in žrtvovanja, nam je vprav danes najbolj treba. To je čutilo naše ljudstvo istočasno z menoj in s to zavestjo smo slavili svoj jubilej na državni meji.

Ivo Lampič.

V Slovincu objavljeni članek šolskega upravitelja in učitelja Ivana Lampiča. Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka.

V maju je dr. Strnadova opravila običajni pregled in cepljenje otrok proti kozam.

Materinski dan so člani podmladka Rdečega križa počastili z javno akademijo, ki je bila lepo obiskana.

9. junija sta učitelja odpeljala učence na celodnevni avtobusni izlet po Dolenjski: Grosuplje–Županova kapniška jama–Turjak–Ljubljana z ogledom mesta in velesejma. Sklenili so vsako leto organizirati tako "vreden in temeljit" izlet.

12. junija je bilo na pobudo šolskega upravitelja organizirano kmetijsko predavanje sreskega kmetijskega referenta g. Hladnika o temeljnih načelih naprednega kmetijstva. Obisk je bil zadovoljiv.

17. junija je šolo inšpiciral sreski šolski nadzornik Ivan Kržišnik.

26. junija so priredili javno sklepno šolsko slovesnost, ki je bila dobro obiskana. Izdelali so vsi učenci razen dveh. Takoj po proslavi je g. Lampič predaval o borbi proti tuberkulozi in vse skupaj podkrepil z diapozitivni Higienškega zavoda Ljubljana.

Šolsko leto 1938/39

Začetek šolskega leta je bil vsako leto enak: vpisovanje otrok, šolska sv. maša, začetek rednega pouka. To leto je bilo v šolo vpisanih 60 učencev.

V oktobru je šolsko poslopje dobilo strelovod. Dobavil in montiral ga je klepar Janez Šifrar iz Škofje Loke za ceno 900 din.

V decembru je bila javna proslava v počastitev 20-letnice Kraljevine Jugoslavije. Na njej je prvič sodelovalo domače Prosvetno društvo s predavanjem ob diapozitivih. Naslov predavanja je bil Naša mesta in letovišča.

Šola je v decembru dobila harmonij. Dobavil ga je Anton Tramte iz Medvod za ceno 2.400 din. K naku pu sta vsak svoj del prispevala krajevni šolski odbor in banovina. S tem je bil olajšan pouk petja, ki je bil prejšnja leta na šoli zanemarjen. Učitelj Lampič zapiše: "Vobče je opažati v družinah pomanjkanje pevcev, pri čemer je največja krivda v tem, da matere (zaradi neznanja ali kakega drugega vzroka) svojim otrokom ne pojo. Zato prihajajo otroci v šolo brez posluha in so z njimi velike težave, preden se doma

zagrešene napake popravijo. Zato se je šolski upravitelj, kljub temu da šola trpi veliko pomanjkanje potrebnih učil, odločil najprej za harmonij"¹⁵.

Za božič je kraljevska banska uprava za najrevnejše otroke poslala nekaj blaga za obleke in perilo ter en par čevljev. 23. decembra so to razdelili med sedem najrevnejših.

25. marca je šolska mladina za materinski dan priredila spevoigro Čudežne gosli. To je bila prva prireditev, na kateri so posamezni učenci nastopili s solističnimi pevsкими točkami.

V maju je podmladek Rdečega križa priredil na šoli akademijo z naslovom Naša kri v tujini.

Starejši učenci so zopet pogozdovali na Birtovi parceli. Posadili so 2.000 sadik.

11. junija je bilo na šoli kmetijsko predavanje o živinoreji.

16. junija je bil šolski izlet z avtobusom v Kranj, Tržič in na Golnik. V Kranju so obiskali grob pesnikov Prešerna in Jenka, v Tržiču pa so si ogledali tovarno čevljev Peko.

29. junija so za zaključek šolskega leta na prostem priredili javno vidovdansko proslavo, v učilnici pa so pripravili prvo šolsko razstavo v Martinj Vrh. Ta je bila informativno-vzgojnega značaja in je želela staršem pokazati velik pomen šole za otroka in njegov razvoj. Še vedno je bilo namreč nekaj družin, ki šoli in učiteljem niso zaupali in so omalovaževali pomen šolskega dela.

V zdravstvenem pogledu šolsko leto 1938/39 ni bilo dobro. Zaradi epidemije gripe v zimskem času in nato ošpic, za katerimi je obolelo 28 otrok, je močno trpel šolski obisk in pouk.

Šolsko leto 1939/40

V šolo so vpisali 59 otrok, med letom se je priselil še eden.

V podu učilnice se je pojavila hišna goba, tako da je šolski upravitelj moral odstopiti za pouk eno od stanovanjskih sob. Strokovni zastopnik kraljevske banske uprave je ugotovil potrebo po obsežnih popravilih, ki naj bi poleg menjave poda v učilnici zajela tudi kletni strop. Tega naj bi nado-

mestili z železobetonsko ploščo.

Zakonca Lampič sta bila s 30. septembrom 1939 razrešena službovanja v Martinj Vrhu in premeščena v Križe.

Od 1. oktobra do 6. novembra na šoli ni bilo pouka, ker ni bilo učitelja.

4. novembra 1939 pa sta na lastno prošnjo tukaj nastopila novo službeno mesto zakonca Franc in Marija Vidmar. Franc Vidmar je bil premeščen s Sovodnja, Marija Vidmar pa iz Loškega Potoka.

8. decembra je šolska mladina skupaj s Prosvetnim društvom priredila izseljensko proslavo.

Ob božičnih počitnicah so otroci zaigrali igro Povodni mož. Dobiček so skupaj z banovinskim prispevkom porabili za obdarovanje 23 revnih otrok.

V aprilu so pogozdovali na parceli posestnice Franciške Debeljak. Posadili so 1.000 sadik.

27. junija je opravil nadzor šole sreski šolski nadzornik Ivan Kržišnik. Kljub odmaknjenosti in težki dostopnosti šole je bilo nadzorovanje dela na njej izjemno vestno. Skoraj vsako leto je šolo najmanj enkrat v jesenskem ali pomladnem času obiskal šolski nadzornik oz. kasneje pedagoška svetovalka.

Na Vidov dan 28. junija se je pouk zaključil z rečno zahvalno mašo pri Sv. Lenartu.

Med vojno

Pouk se je začel septembra in normalno potekal do 6. aprila 1941, ko se je zgodil napad na Jugoslavijo. Ljudje razpada države niso vzeli zelo tragično, saj so mislili, da je zanje vojne konec in da smejo od Nemcev pričakovati ugodnosti, ki jih je že dlje časa obljubljala sovražna propaganda.

Martinj Vrh so najprej zasedli Italijani, ki pa so se čez teden dni morali umakniti Nemcem. Ti so šolo takoj zapečatili in tukajšnja učitelja spodili iz službe in šole. Streho sta našla pri Mohoriču. Kmalu so ju začele iskati nemške žandarmerijske in gestapovske patrolje, a so ju ljudje vedno pravočasno obvestili, da sta se lahko skrila. Vendar je postalo prenevarno

Vidmarjeva družina med vojno. Vir: Pilovška kronika, 2. del.

in mlada družina je morala zbežati v Ljubljano, ki je bila pod italijansko okupacijo.

Šolsko poslopje so Nemci dali popraviti. Odstranili so gobo v šolski sobi, napravili večni tlak in postavili peč v stanovanjski sobi.

Vso jesen leta 1943 se je v Martinj Vrhu zadrževal štab Gorenjskega odreda. Propagandni referent je bil Niko Žumer in na njegovo pobudo so pod šolo zgradili bunker partizanske tehnike. Po razformiranju Gorenjskega odreda je bila to tehnika Škofjeloškega odreda, ki pa je Nemci niso nikoli odkrili.

Avgusta 1944 je martinjvrharske otroke začel poučevati Franjo Kosec iz Železnikov, saj so bili od aprila 1941 brez pouka. Zaradi nevarnosti sovražnikovega prihoda je bil pouk najprej po hišah, pozneje pa kar v šoli.

Šola v povojnem času do leta 1960

Po drugi svetovni vojni je bilo šolstvo zopet deležno mnogih sprememb. Do konca petdesetih let je šlo za izrazito prilagajanje slovenskega šolskega sistema manj razvitemu sistemu drugih republik ter za izločanje ideološko manj primernih vsebin iz učbenikov in učnih načrtov. Uveljavilo se je načelo ločitve cerkve od države. Verouk ni bil več obvezen, starši so morali k verouku otroke posebej prijaviti.

Leta 1953 je izšel odlok o osemletnem šolanju od sedmega do petnajstega leta starosti (prej, leta 1946, je zakon uvedel sedemletno osnovno šolo). Učenci so se najprej šolali na štiriletnih osnovnih šolah, potem pa lahko nadaljevali obvezno šolanje v višjih razredih osnovne šole ali nižjih gimnazijah. Zaradi potreb gospodarstva so pri posameznih podjetjih nastajale obratne šole in za potrebe obrti vajenske šole.

Za desetletje med letoma 1951 in 1961 je na Gorenjskem značilno veliko število osnovnih šol (95) in velik porast števila učencev in števila učiteljev.

Na podeželskih šolah pa pri številu učencev opazimo nasproten trend gibanja.

Šolsko leto	Število vpisanih učencev	Učitelj in šolski upravitelj
1945/46	Ni podatka	Franc in Marija Vidmar
1946/47	Ni podatka	Marija Vidmar
1947/48	Ni podatka	Jakob Ušeničnik
1948/49	40	Jakob Ušeničnik
1949/50	37	Jakob Ušeničnik
1950/51	37	Jakob Ušeničnik
1951/52	37	Kristina Tržan
1952/53	31	Angela Rozman
1953/54	30	Franc Ahačič
1954/55	24	Franc Ahačič
1955/56	24	Franc Ahačič
1956/57	18	Milan Kavčič
1957/58	16	Milan Kavčič
1958/59	15	Marija Košnjek
1959/60	12	Marija Košnjek

Zakonca Vidmar sta se po osvoboditvi vrnila v Martinj Vrh. Zaradi ukinitve tukajšnje dvorazrednice je bil dosedanji šolski upravitelj Franc Vidmar v začetku šolskega leta 1946/47 premeščen na Bukovico, učiteljica Marija Vidmar pa je poučevala še celo šolsko leto. Franc Vidmar je bil zaradi svoje humanistične naravnosti, strokovnosti in človeš-

ke topline povsod zelo priljubljen. Spoštovali so ga domači ljudje, učenci in sodelavci, ki jim je bil kasneje ravnatelj, in tudi, ko je bil v vlogi pedagoškega svetovalca.

Učitelj **Jakob Ušeničnik** je nastopil službo v novembru 1947 in z mlado družinico v Martinj Vrh ostal do decembra 1951. To leto se je pouk zaradi pomanjkanja učnih moči zopet začel z dvomesečno zamudo. Novi učitelj je bil preveč strog, a tudi izjemno delaven človek. V tem času je bilo na šoli do 40 učencev od prvega do petega oz. šestega razreda in poučeval je vsak dan dopoldne in popoldne. V zimskih mesecih je ob nedeljah popoldne vodil tečaje za izpopolnitev osnovnošolske izobrazbe mladincev, kasneje pa izobraževalne tečaje za odrasle. Vedno se jih je udeleževalo preko trideset tečajnikov. V večernih urah je režiral igre in tako skupaj z mladimi dvigal kulturo kraja. Že v prvem letu njegovega dela na šoli je Prosvetno društvo uprizorilo dve igri, v vseh štirih letih pa kar šest.

V aprilu 1947 je bila ustanovljena samostojna Kmetijska zadruga Martinj Vrh. Ustanovitveni občni zbor je bil v šoli. Ušeničnik se je posebej zavzel za napredek kmetijstva in v šoli so bila pogosta predavanja o kmetijstvu in sadjarstvu. Z učenci so obdelovali šolski vrt in novembra 1948 je tukajšnji pionirski odred na prirodoslovnem tekmovanju prejel prvo nagrado v kranjskem okraju. Odred je posadil največ sadik gozdnega in sadnega drevja ter nabral največ zdravilnih zelišč.

Jeseni 1949 so pričeli z obnovo tehnike Škofjeloškega odreda pod šolo. Ob izdatnem trudu učencev, mladine in vaščanov je bilo delo julija 1951 končano in bunker odprt s svečano otvoritvijo.

Učitelj v kroniki omenja člane kolektiva kranjske tovarne Sava, ki so v tednu matere in otroka ali za novo leto večkrat prišli na šolo, skupaj z učenci nastopili v programu in nazadnje otroke obdarili. S tem so zelo popestrili prireditvev, otrokom pa napravili nepopisno veselje.

V šolskem letu 1950/51 je učitelj odpeljal učence četrtega in petega razreda na izlet v Zagreb. Ogleдали so si živalski vrt in mesto Zagreb, na povratku

Učitelj Jakob Ušeničnik (stoji zadaj) z učenci. Obiskal jih je okrajni šolski inšpektor Janko Kokalj (levo). Foto: arhiv Filipa Mohoriča

pa še Ljubljano z nebotičnika in Škofjo Loko. Mlajša skupina je imela izlet na Blegoš.

Učenci so imeli precej zamud zaradi dela na polju, še več pa zaradi snega pozimi. Nekateri so ocenili, da je čez vso zimo zapadlo preko sedem metrov snega. Ob koncu prvega polletja je bilo pozitivno ocenjenih le 56 odstotkov učencev, ob koncu leta pa 78 odstotkov.

Za zaključek pa je gospod Ušeničnik, ki je bil s 15. decembrom 1951 poslan poučevat na Trebijo, v kroniko zapisal še malce hudomušno ugotovitev. Pravi, da je med štiriletnim službovanjem opazoval, kako mnogo muh, pajkov, zeljnih mušic, bub metuljev, mravelj itd. varno prezimi pod deskami zunanjih sten tukajšnje šole. Po njegovem je sreča le v tem, da najde svoje stanovanje pod temi deskami tudi mnogo netopirjev.

Učiteljica **Kristina Tržan**, ki je začela s poukom 10. januarja 1952, je zapisala, da je v drugi polovici januarja zapadlo čez dva metra snega. Otroci niso mogli v šolo in pouk se je lahko nadaljeval šele 20. februarja. Sneg se je obdržal do sredine marca in ves ta čas so otroci prihajali v šolo s smučmi. To leto je razred izdelalo 27 učencev (73 odstotkov), 10 jih je razred ponavljalo. Krivda za tako velik osip v povojnem času je bila v prevelikem obremenjevanju otrok s kmečkim delom, pa tudi v pogostem menja-

vanju učiteljev in nerednem pouku, čemur so botrovali različni vzroki.

Z učiteljico **Angelo Rozman** so začeli novo šolsko leto 1952/53. Vpisalo se je 31 otrok. Štirje tukajšnji učenci so to leto obiskovali nižjo gimnazijo v Železnikih, dva pa obrtno šolo.

Že drugo leto zapored je šola od ameriškega Rdečega križa prejela darilni paket šolskih potrebščin in igrač, ki so jih razdelili med učence. Člani kolektiva Sava so z družinskimi darilnimi paketi tudi tokrat za novo leto razveselili vse otroke v vasi, stare od nič do štirinajst let.

Šolski otroci so to leto pripravljali zelo bogate javne prireditve z recitacijami, nastopi pionirskega pevskega zbora in dramatizacijami (Rdeča kapica, Vedež). Svoje domače so v šolo povabili ob praznovanju novoletne jelke, dnevu žena, maršalovem rojstnem dnevu. Javno proslavo ob dnevu vstaje so v šoli pripravili člani delovnega kolektiva Sava Kranj. V tem letu je ponovno zaživelo delo Prosvetnega društva. Mladi so dvakrat uprizorili igro Prisega opolnoči in z njo gostovali tudi pri Sv. Lenartu. V zimskih mesecih je dvakrat tedensko ob večerih potekal tečaj ženskih ročnih del in prav tolikokrat vaje ženskega pevskega zbora.

V maju so se učenci 1. in 2. razreda povzpeli na Blegoš, višja skupina pa si je v juniju skupaj z učenci iz Podlonka ogledala Gorenjski kot. Potovali so z avtobusom Turističnega društva Škofja Loka in si ob povratku v Železnikih ogledali še barvni film Sneguljčica. Vtisi so bili izjemni.

Dr. Strnadova je šolske otroke dvakrat zdravstveno pregledala in nekatere cepila. Ugotovila je, da učenci višje skupine bolehajo za srčno hibo, skoraj vsi šolarji pa imajo slabo zobovje. Odrasli prebivalci so bili v maju pozvani k fluorografiranju v Železnike.

V juniju so prebelili šolske prostore v pritličju, v avgustu pa namestili zaveso v učilnico. Strošek 14.500 din je delno krilo Prosvetno društvo, delno pa Kmetijska zadruga Martinj Vrh.

Učitelj **Franc Ahačič** je pričel z delom na šoli v šolskem letu 1953/54. Iz industrijske šole Iskra Kranj je bil z družino na lastno željo premeščen v Martinj Vrh in tu ostal tri leta.

Prvič je omenjena zdravstvena kolonija v Savudriji. V tem in prihodnjih letih so se je udeleževali tudi tukajšnji učenci najbolj šibkega zdravja.

Za praznovanje novoletne jelke 1954/55 so učenci obiskali Osnovno šolo Železniki. Tam so si ogledali predstavo lutkovnega gledališča iz Ljubljane in bili pogoščeni. Ob koncu šolskega leta so šolarji zaigrali

štiridejanko Mačeha in pastorka. Prostovoljne prispevke so porabili za končni izlet v Kamnik z okolico.

Glede šolskega obiska učitelj ob koncu leta zapiše, da je bil zadovoljiv. Zaradi dela na polju so predvsem izostajali učenci višjih razredov. Opaža, da v vasi primanjkuje delovne sile, ker večina mladih gre za zaslužkom v dolino.

Prosvetno društvo je uprizorilo igro V Ljubljano jo dajmo, Dražgošani pa so na tukajšnjem odru gostovali z igro Zvezda repatica.

Jeseni leta 1954 je bil na šoli postavljen nov strelovod ter opravljenih več manjših vzdrževalnih del.

V letu 1955 je bil izvoljen odbor za elektrifikacijo vasi in ta je takoj pričel z delom. V šoli so temeljito prenovili električno napeljavo in kupili nove luči. Marca 1956 je posvetila luč na Jesenovcu in v Grapi, postopoma pa tudi druge po vasi. Le hiše od Posečnika do Karbuskarja še niso bile priključene, ker je zmanjkalo žice. Šola je v avgustu dobila radio znamke Savica.

Učitelj **Milan Kavčič**, ki je začel z delom na šoli v šolskem letu 1956/57 in tu ostal dve leti, je opozoril na problem zelo hitrega upadanja števila učencev. To leto jih je bilo 18, poučeval je sedem razredov in ugotavljal, da se bo trend upadanja še nadaljeval. Vzrok je razvoj industrije v dolini, v katero se vključuje vse več mladih, ki se sčasoma tudi odselijo. V

Na šoli je šest tednov potekal gospodinjski tečaj, ki se ga je udeleževalo 20 deklet.
Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka.

Železnikih je število šoloobveznih otrok vztrajno raslo, za Martinj Vrh pa se je že začelo postavljati vprašanje ukinitve šole.

V šoli so z internimi proslavami počastili vse državne praznike. Za novo leto so otroci zaigrali igrico Dedek Mraz prihaja, nakar je res prišel mednje in obdaril vse šolske in predšolske otroke. Mamice so nato pripravile čajanko in vsi so doživeli lep in pri srčen otroški praznik.

Učitelj v kroniki omenja zgodnjo, a razmeroma milo zimo z izjemno toplim vremenom v marcu in hudo pozebo v maju 1957, ko je zapadlo 30 centimetrov snega. Sočustvuje s kmeti, ki jih je igra narave tako prizadela.

Naslednja zima pa je kar šestkrat postregla z okoli metrom snega. Otroci so zaradi hudega vetra in zametov veliko izostajali.

Pred odhodom je Milan Kavčič v kroniko še zapisal: "Gozdovi so vir vsemu življenju in napredku v kraju. Ljudje so delavni in skromni, ljubijo zemljo, na kateri so zrasli, na zemlji, ki jim daje moč za premagovanje težav. So blagega srca in dobrega značaja. Dovzetni za gospodarski napredek, vendar pa precej zakoreninjeni v stari miselnosti."¹⁶

Marija Košnjek, ki je pravkar končala učiteljske v Ljubljani, je s poukom začela v šolskem letu 1958/59. V Martinj Vrhju je poučevala dve leti.

Ne navaden je dogodek v zvezi z novo opremo učilnice, ki jo je šola dobila v tem letu. Stara oprema je bila povsem dotrajana, v Dražgošah pa so imeli lepo opremljeni dve učilnici, uporabljali pa so le eno. V Železnikih so odločili, naj dražgoška šola osem klopi in šestnajst stolov za nedoločen čas posodi v Martinj Vrh. Ko so Dražgošani zvedeli za to, so bili sicer proti, a je bilo prepozno. Vozniki so opremo že odpeljali.

Izlet na Bled je učencem ostal v nepozabnem spominu. Ogleдали so si grad z muzejem in se s pletno odpeljali na otok.

V novembru 1959/60 je bil na šoli ustanovljen aktiv pionirjev združnikov. Kmetijska zadruga Martinj Vrh je prispevala denar za nabavo orodja in semen. V načrtu so imeli nasad ribeza in drevesnico

sadnega drevja za območje Martinj Vrha. Žal se to ni zgodilo.

To leto so učenci imeli v šoli prvič prometno vzgojo z naslovom Kolesar, na cesti nisi sam. Ob zaključku so opravljali prometne izpite.

V veljavo je stopil zakon, ki je dovoljeval učencu do četrtega razreda napredovati v višji razred, četudi je imel eno ali dve negativni oceni. S tem naj bi preprečili velike starostne razlike med otroki istega razreda.

Jeseni 1959 je bil za dobo dveh let izvoljen nov šolski odbor, katerega člani so bili: Jože Tolar, Alojz Trdina, Janez Trdina, Jože Štalc, Janez Pintar, Marija Košnjek in Jože Benedičič.

Od 20. do 30. januarja 1960 so na šoli prvič gostovali dijaki šentvidske gimnazije, ki so tukaj imeli smučarski tečaj. V kasnejših letih so jih zamenjali učenci in učitelji Osnovne šole Alojza Kebeta iz Šentvida pod vodstvom gospoda Toneta Lotriča. Za določeno najemnino so imeli v uporabi celotno šolo razen knjižnice in ene učiteljeve sobe. Na posledice premajhnega nadzora med njihovim bivanjem na šoli je bilo sicer nekaj pripomb, a s tečaji so vztrajali in zadnji je bil pozimi leta 1974.

V aprilu je dr. Franc Rešek opravil splošni zdravstveni pregled učencev. Ugotovil je, da so zdravi, ima pa jih skoraj polovica zelo slabo držo.

Čeprav je bilo na šoli le še 12 učencev, je bila ta še vedno srce kraja. V šoli se je vedno kaj dogajalo. Otroci so na proslave in prireditve povabili starše in ostale domače. Dekleta so se dobivala ob ročnih delih in ob koncu zime pripravila razstavo. Mladina je v šoli vadila in uprizarjala gledališke predstave, ki jim je vedno sledil ples. V sezoni 1959/60 so mladi z lastnim delom in s sredstvi od vstopnin zgradili nov večji gledališki oder. Odtlej so lahko v goste povabili sorodne amaterske gledališke skupine. V tej sezoni so predstavili kar štiri gledališka dela: Cvrček za pečjo, Raztresenca, Slaba vest in Užitkarji. S slednjo so gostovali v Sorci in v Selcih. Nabavili so magnetofon, za katerega je del sredstev prispevala Kmetijska zadruga Martinj Vrh, del pa Prosvetno društvo od vstopnin.

Šolski izlet na Bled v letu 1959. Prva vrsta z leve: Minka Benedičič, Katarina Benedičič, Marija Pintar, Martina Maček, Cvetka Tolar, Milka Trdina, Tone Benedičič, Ivan Trdina. Druga vrsta z leve: Janez Mohorič, Katarina Benedičič, Franc Tratnik, učiteljica Marija Košnjek, Pavel Benedičič in Vida Zupanc. Foto: arhiv Marije Ceferin

Enoletna ukinitvev pouka – drugič

Po letu 1960 je začelo prihajati do racionalizacije šolske mreže, kar je imelo za posledico zmanjšanje števila šol in povečanje števila oddelkov in učiteljev na centralnih šolah. Nastajati so začele popolne osemletne in štiriletne podružnične šole.

V letu 1965 je bila na predlog sveta za šolstvo občine Škofja Loka ukinjena šola na Zalem Logu, leta 1971 pa še šoli v Zabrdi in v Podlonku.

V drugi kroniki martinjvrharske šole za leto 1960/61 najdemo zapis: "Zaradi pomanjkanja učiteljskega kadra v tem šolskem letu ni bilo pouka. Učenci so obiskovali osnovno šolo v Železnikih. Poskrbljeno je bilo za prevoz."¹⁷

Ker ceste v Martinj Vrh še ni bilo, so otroci morali peščiti do Jesenovca, nato pa so se odpeljali z rednim avtobusom v Železnike in nazaj. Tako so zjutraj zamujali pouk in bili prikrajšani tudi za dejavnosti po njem, ki so takrat na šoli že potekale.

Šolsko leto 1961/62

Počasi je napredovala gradnja ceste v vas. Do otvoritve nove ceste od Demšarja do Toneta pa je minilo še dolgih sedem let.

Na svoje prvo delovno mesto v Martinj Vrh je bil dodeljen učitelj **Jože Šmid** in tu je ostal dve leti. Na šoli je bilo trinajst učencev v šestih različnih razredih, naslednje leto pa le še osem učencev. Poučeval je v dveh izmenah; 4., 5. in 6. razred dopoldne ter 1., 2. in 3. razred popoldne. Kombinacija treh razredov v istem prostoru je bila za učitelja zelo naporna, za učence pa manj uspešna, saj ni omogočala zbranosti pri delu. Četrtek je bil pouka prost dan. Starejši otroci so obiskovali šolo v Železnikih. Z naslednjim šolskim letom so začeli vpisovati učence v prvi razred le še vsako drugo leto. Tako se je zmanjšalo število razredov na eno-oddelčnih šolah.

Šola je bila v tem času samostojni zavod, kar pomeni, da je bil učitelj poleg poučevanja obremenjen

Igralci po predstavi drame Užitkarji.
Foto: arhiv Filipa Mohoriča

tudi s finančnim poslovanjem in gospodarskimi problemi šole.

Zelo aktivno je bilo Prosvetno društvo. Naštudirali so Meškovo dramo *Mati* in z njo gostovali v Bukovščici. Tamkajšnja dramska sekcija jim je gostovanje vrnila z uprizoritvijo komedije *Charleyjeva tetka*. Za pustne dni so pripravili zabavni program šestih enodejank, čemur je sledila veselica.

S 1. majem 1961 je bila ukinjena občina Železniki in pravice in dolžnosti do šole je prevzel svet za šolstvo občine Škofja Loka. Prizadevnemu šolskemu odboru v vasi je le uspelo pridobiti sredstva za najnujnejša popravila na šoli, ki jih je zahteval tudi sanitarni inšpektor. V avgustu 1962 je bila narejena nova greznica in popravljeni ograja pred šolo ter drvarnica. Največja pridobitev pa so bila stranišča na splakovanje. Nekaj obnovitvenih del je bilo na šoli opravljenih še v letu 1967/68 ter v letu 1971/72, ko je bil napeljan nov vodovod.

S 1. januarjem 1963 so postale manjše šole samostojni oddelki matičnih šol. Tako je Osnovna šola Martinj Vrh postala podružnica Osnovne šole Železniki. Ta je prevzela vse njene upravne, gospodarske in finančne zadeve. Učitelj se je odslej lahko bolj posvetil pedagoškemu delu.

Šolsko leto 1963/64

Pouk je začela učiteljica Pavla Trček. Zaradi njene bolezenske odsotnosti so bili otroci tri tedne brez pouka, nakar so iz Selc premestili učiteljico Marico Černjavski. Motil jo je neurejen šolski vrt, za katerega ni sedaj, ko so učitelji prihajali le za kratek čas, nihče skrbel. Na šoli je bilo 12 učencev v štirih razredih. Vse je zelo prizadela nesreča sošolca s strelnim nabojem.

Gospa Pavla Trček, por. Suwa, se svojega kratkotrajnega bivanja v Martinj Vrh spominja takole: "Takrat sem končala šolanje in dobila prvo službo v Martinj Vrh. Edina prometna povezava z dolino je bil domačin, ki je s konjem vsak dan vozil mleko v Železnike. V vas je bila speljana le kolovozna pot, jaz pa sem do šole najhitreje prišla po gozdnih stezicah. Na šoli sem bila sama. Pouk je potekal v kombinirani obliki – dopoldne in popoldne ... Ob četrtekih ni bilo pouka, zato pa je bil pouk ob sobotah. Otroci so bili zelo delavni in skromni. Mnogi so pomagali pri delu na kmetiji ... V novo življenje sem se hitro vživela. Ob večerih je v šolo prihajala mladina iz vasi. Pripravljali smo proslavo za 29. november – dan republike. To je bil takrat največji državni praznik.

Proti koncu novembra sem zbolela. Otroci so nekaj dni ostali doma, k meni pa je prišla mama. Zdravnik je odločil, da moram v bolnišnico. Pred šolo se je

kmalu ustavila konjska vprega. Na vozu je bila slama, prekrita z odejo. Položili so me nanjo, pokrili in odpeljali do ceste v dolini. Tam je že čakal rešilni avto ...

Tako se je končalo moje učiteljevanje v Martinj Vrh. Lepi spomini na tisti čas pa so še vedno živi."¹⁸

Naslednja leta se je število učencev na šoli gibalo okoli deset. Prihajali so učitelji začetniki: Marija Bertoncej, Daniela Javšovec, Stanislava Bevk, Zvonka Škrlep, Radivoj Pahor; vsi za eno šolsko leto ali manj. V šolskih letih 1965/66 in 1967/68 so se zamenjali kar po trije učitelji. Šele prihod Toneta Trpina, ki je poučeval od januarja 1968 do junija 1973, je šoli prinesel nekaj več umirjenosti.

Učitelj **Tone Trpin** je po zaključku služenja vojaškega roka v drugem polletju šolskega leta 1967/68 prišel učiti v Martinj Vrh. Tu se je sprva počutil zelo osamljenega.

V naslednjem šolskem letu je poučeval 11 učencev v 2. in 3. razredu, ostali so hodili v Železnike. Pouk je potekal neprekinjeno od osmih do štirinajstih. S tako majhnim številom otrok ni bilo več mogoče pripravljati javnih šolskih praznov ob praznikih in spominskih dnevih, kot so 29. november, 8. februar, 1. maj ...,

pač pa so imeli le interne prireditve v razredu. Javno prireditev so pripravili za novo leto, ko jih je obiskal in obdaril dedek Mraz. Ob dnevu žena so učenci v šoli izdelali čestitke in jih potem raznosili po hišah.

Proti koncu šolskega leta so že začeli z nekakšno predhodnico male šole, ki je bila zares vzpostavljena leta 1972. Tako so se najmlajši že pred vstopom v šolo malce navadili na učitelja in šolsko okolje.

Učitelj je želel, da bi na izlet in ekskurzije šli skupaj z učenci centralne šole. Ker dogovora ni bilo, to leto martinjvrharski otroci na izlet niso šli.

Pedagoška svetovalka je šolo obiskala kar trikrat, ravnatelj centralne šole pa dvakrat. V naslednjem letu jih je obiskal novinar in se zanimal za bodočnost šole s tako majhnim številom učencev.

Leto 1968/69 je bilo tudi v globalnem smislu nekaj posebnega. Učitelj v kroniki omeni poletno olimpijado v Mehiki, atentat na Roberta F. Kennedyja v ZDA in pristanek na Luni v juliju 1969.

V šolskem letu 1969/70 so učenci višjih razredov prvič imeli zagotovljen prevoz od šole v Martinj Vrh do šole v Železnikih in nazaj. Vozil jih je g. Janko Gortnar s svojim avtom, od oktobra 1971 pa s

Učiteljica Marica Černjavski z učenci v šolskem letu 1963/64. Prva vrsta z leve: Zvonko Debeljak, Silvo Benedičič, Janez Frelj, Bernarda Trdina, Janez Pintar in Srečko Potočnik. Druga vrsta z leve: Miha Potočnik, Marta Benedičič, Jernej Benedičič, Iztok Trdina in Valentina Trdina. Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka.

kombijem Osnovne šole Železniki. To je končno olajšalo izjemno naporno šolsko pot tukajšnjih otrok.

Martinjvrharska šola je to leto gostila 11 učencev 1. in 3. razreda. Učitelj omenja hudo zimo, ko sneg pet mesecev ni skopnel. Vaščani so se zelo trudili z oranjem ceste, ki je bila zaradi plazov in zametov včasih čisto neprehodna.

Kot vsako leto so opravili štiri športne dneve, zadnjega v telovadnici železnikarske šole skupaj z učenci drugih podružničnih šol. Imeli so dve ekskurziji po Selški dolini, ob koncu leta pa izlet skupaj z učenci Podlonka in Selc.

Nekaj posebnega za učence je bilo leto 1971, ko jih je učitelj Trpin peljal na izlet kar sam s svojim avtom. S petimi učenci prvega razreda so šli v Ljubljano, s štirimi učenci drugega razreda pa po Gorenjski. V naslednjih letih so se tukajšnji šolarji na izletih in ekskurzijah spet pridruževali učencem centralne šole.

Po novem zakonu o osnovni šoli se je v šolskem letu 1970/71 pouk začel 1. septembra in je trajal do 25. junija. Zimske počitnice so skrajšali na en teden, sobota je postala pouka prost dan.

Prosvetno društvo Martinj Vrh

Na pobudo številnih domačinov je bilo 13. februarja 1938 ustanovljeno Prosvetno društvo Martinj Vrh, ki je dobilo sedež v novi šoli.

Mladi so bili aktivni že v predvojnem času in so sodelovali tudi na nekaterih šolskih prireditvah. V decembru 1938 je na javni akademiji v počastitev 20-letnice Kraljevine Jugoslavije Prosvetno društvo imelo predavanje ob diapozitivih z naslovom Naša mesta in letovišča, na Prešernovi proslavi v marcu 1939 pa podobno predavanje z naslovom Slovenske narodne noše. 8. decembra 1939 so skupaj s šolsko mladino priredili izseljensko proslavo ...

Po vojni je bilo Prosvetno društvo zelo aktivno na dramskem področju. Tako so se po napornem delu na kmetijah in v tovarnah mladi ob zimskih večerih zbirali v šoli in prisluhnili svoji potrebi po umetniškem izražanju. Imeli so srečo z učitelji, ki so jim z veseljem pomagali pri izbiri dramskih besedil, pri režiji, kostumih ... Za masko je vedno poskrbel sosed Alojz Trdina, ki je bil sam nadarjen amaterski umet-

Seznam zaigranih predstav Prosvetnega društva Martinj Vrh

Leto uprizoritve	Učitelj režiser	Naslov igre
1947	Jakob Ušeničnik	Stari in mladi
1948	Jakob Ušeničnik	Vsakomur svoje
1949	Jakob Ušeničnik	Matajev Matija
1950	Jakob Ušeničnik	Veriga
1951	Jakob Ušeničnik	Kurentova nevesta, Tisočak v telovniku
1953	Angela Rozman	Prisega opolnoči
1955	Franc Ahačič	V Ljubljano jo dajmo
1958	Marija Košnjek	Dve nevesti
1959	Marija Košnjek	Ugasle luči, Kamela skozi šivankino uho, Cvrček za pečjo
1960	Marija Košnjek	Raztresenca, Užitkarji, Slaba vest
1962	Jože Šmid	Dobrodošla miss Agata, Analfabet – Gumb, Gosposka kmetija
1963	Jože Šmid	Mati, šest enodejank
1964	Marica Černjavski	Krišpin in Fridolin, Pričarani ženin
1965	Marija Bertoncelj	Kolajna
1966	Daniela Javšovec	Fejst fant
1967	Stanislava Bevk	Županova Micka

Člani Prosvetnega društva Martinj Vrh s prijatelji na zasluženem izletu. Foto: arhiv Filipa Mohoriča

nik. Tako so vsako leto odigrali eno ali več iger, kar je za vas, ki še ni imela pravih povezav z dolino, ne radia in TV, pomenilo veliko popestritev. Še več, pomenilo je praznik. O predstavi in posameznih likih, v katerih so nekateri mladi naravnost zablesteli, se je še dolgo govorilo ...

Prosvetno društvo je s svojimi predstavami občasno tudi gostovalo na okoliških amaterskih odrih: na Zalem Logu, v Sorici, v Dražgošah, v Selcih, na Bukovici, pri Sv. Lenartu, v Javorjrah. Prav tako pa so zlasti po prenovi in povečanju šolskega odra v Martinj Vrhu v šolskem letu 1959/60 vabili v goste amaterske skupine sosednjih krajev.

Gledališki predstavi je v šoli vedno sledila zabava s plesom. V postnem času predstav in zabav ni smelo biti. Tudi sicer šolska učilnica, v kateri je bil naslednji dan pouk, ni bila primeren prostor za veselice. Po letu 1967, ko so odigrali zadnjo predstavo, tudi tovrstnih zabav v šoli niso več dovolili.

Zaključek

V zadnjih štirih letih je bilo na šoli Martinj Vrh le še devet učencev v dveh razredih. Nazadnje je poučevala domačinka Marija Pintar. Pouk je bil ukinjen

leta 1974, po 67 letih obstoja šole.

Ob vsem zapisanem začutimo, s kakšno težavo so zaživele in se ohranjale pri življenju hribovske šole. Odpor je bil prisoten na vseh ravneh in veljalo je le fizično delo. Bolj napredni gospodarji so kmalu dojeli vrednost šolskega znanja in počasi so jim sledili tudi drugi.

Ker Martinj Vrh ni imel ne cerkve ne gostilne in še marsičesa drugega ne, je postala šola mesto učenja, kulture, naprednih idej in druženja mladih in starejših. Tako je v razmeroma kratkem obdobju delovanja odigrala pozitivno vlogo.

Po letu 1960 so se začele večje družbene spremembe. Gradili so ceste, napeljali elektriko, povečale so se zaposlitvene možnosti. Vas je postala dostopnejša, hitro je napredovala in spremenili so se tudi ljudje. Učence s hribov so začeli voziti v centralne šole v dolini, ki so jim lahko ponudile boljši izobrazbeni standard. Podružnične šole so se začele prazniti in sledila je ukinitvev. Izobrazbena struktura ljudi v Martinj Vrhu je danes ugodna in ni jih malo z univerzitetno izobrazbo, nekaj pa celo z doktorskim nazivom.

Napisano naj bo prispevek k ohranitvi spomina, da je davnega leta 1939 šolo v Martinj Vrhu obiskovalo rekordnih 60 učenk in učencev.

Viri:

- Ciperle, Jože; Vovko, Andrej: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Slovenski šolski muzej Ljubljana, 1987.
- Dežman, Jože: *Gorenjska: 1900–2000*: knjiga gorenjske samozavesti; Kranj: Gorenjski glas, 1999.
- Demšar, Damjana: *Šolstvo v Selški dolini od konca prve do začetka druge svetovne vojne*, diplomska naloga, 1996.
- Gasser, Marija: *Življenje in delo Ivana Tuška, rojak iz Selške doline*, MD Železniki, 2005.
- Šmid, Olga: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*, MD Škofja Loka, pododbor Železniki, 1973.
- Šolsko glasilo: *Naše poti, 200 let šole v Železnikih*, šolsko leto 2015/16, letnik XXXX, 1. številka.
- Šolska kronika Osnovne šole Železniki od 1945/46 do 1971/72.
- Ustni vir: Lavtar, Marta, Zali Log 12, Železniki.
- Ustni vir: Mohorič, Filip, Groharjevo naselje 36, Škofja Loka.
- Ustni vir: Šmid, Jože, Jesenovc 2, Železniki.
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, 0234, OŠ Martinj Vrh.

Opombe:

- ¹ SSKJ: ekskurendna šola je bila nekaj manjša šola, v kateri so le nekajkrat tedensko poučevali učitelji z matične šole.
- ² Dr. Blaznik, Pavle: Kolonizacija in populacija na Selškem v freisinškem času. V: Selška dolina v preteklosti in sedanjosti, MD Šk. Loka, pododbor Železniki, 1973, str. 81–100.
- ³ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1921/22.
- ⁴ Zasilna šola je bila v organizacijskem smislu podobna ekskurendni šoli.
- ⁵ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1925/26.
- ⁶ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1929/30.
- ⁷ SSKJ: enorazrednica je bila nekaj enorazredna šola.
- ⁸ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1934/35.
- ⁹ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 4.
- ¹⁰ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1934/35.
- ¹¹ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1935/36.
- ¹² SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1936/37.
- ¹³ Verbinc, France: virilist – kdor ima pravico do glasovanja ali članstva po svojem položaju, ne da bi bil voljen. V: Slovar tujk, CZ Ljubljana 1982.
- ¹⁴ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, časopisni članek.
- ¹⁵ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1938/39.
- ¹⁶ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 1, šol. leto 1957/58.
- ¹⁷ SI_ZAL_ŠKL/0234, OŠ Martinj Vrh, t. e. 1, a. e. 2, šol. leto 1960/61.
- ¹⁸ Naše poti, Glasilo OŠ Železniki, šol. leto 2015/16, 1. številka.